

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

УРЕДНИЦИ

Проф. др Драган Станић
Проф. др Срето Танасић

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

Проф. др Драган Станић
Проф. др Срето Танасић
Проф. др Александар Милановић
Проф. др Виктор Савић
Проф. др Исидора Бјелаковић

ПРИРЕДИЛИ

Проф. др Исидора Бјелаковић
Проф. др Виктор Савић

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Драгана Мршевић-Радовић
Проф. др Мато Пижурица
Проф. др Душанка Вујовић

Штампање ове књиге омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије

ПОЛОЖАЈ СРПСКОГА ЈЕЗИКА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

ИЗАЗОВИ, ПРОБЛЕМИ, РЕШЕЊА

Зборник саопштења с округлог стола
одржаног у Матици српској
3. јула 2021. године

Нови Сад • МАТИЦА СРПСКА
Београд • ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

2021

САДРЖАЈ

САОПШТЕЊА

Иринеј (Буловић), епископ бачки, Положај српскога језика у савременом друштву	9
Срето Танасић, Закон против српског језика – прилог рушењу српског идентитета	13
<u>Предраг Пипер</u> , Поводом Закона о родној равноправности	21
Јелица Стојановић, Положај српскога језика у савременој Црној Гори – у контексту прошлог и будућег	27
Софија Милорадовић, Чиме се обезбеђује родна равноправност?	31
Рајна М. Драгићевић, Насилна феминизација као напад на флексибилност лексичке норме српског језика	33
Весна Ломпар, „Родно осетљив језик“ и питање израде уџбеника	39
Милош М. Ковачевић, У каквом су односу Закон о родној равноправности и Закон о језику и писму	41
Вељко Ж. Брборић, Размишљање о српском језику у седам тачака	57
Јованка Радић, Сврха и последице „уродњавања“ српског језика	65
Рада Стијовић, Да ли род именица дисквалификује родну равноправност?	81
Миланка Бабић, О статусним проблемима српског језика у вези са Законом о родној равноправности	87
Јордана Марковић, У духу језика и по слову закона	91
Зорица Никитовић, Функција језика у глобалистичким процесима дехуманизације човјечанства	95
Милан Ајџановић, Две стране	99
Владан Јовановић, Поводом тзв. Закона о родној равноправности	103
Марина Спасојевић, Језик мимо граматике: о тзв. родно сензитивном језику	107
Наташа Вуловић Емонс, Језик и стварна права жена	113

Ана З. Мацановић, Творба мовираних фемининума у Приручнику за употребу родно осетљивог језика (2019)	117
Марина Јањић, Језик наш насушни – српски језик у актуелном друштвеном контексту	123
Ана Јањушевић Оливери, Српски језик vs. родно осетљиви језик (о неосјетљивом сецирању српског језика)	129
Сања Ж. Ђуровић, Нормативна (не)прихватљивост мовираних фемининума у оквиру Закона о родној равноправности	135
Александар Милановић, Језичке игре: „Лепи Јане, рибарке старе дете један“ .	141
Виктор Савић, Укидање језичке норме поништава људске слободе и разара природу и јединство српског језика	147
Исидора Бјелаковић, Облигаторност „родно осетљивог језика“ – одраз стварних потреба друштва или идеолошко наметање?	157
Иван Негришорац, Родна осетљивост, језичка структура и језички израз: шест не баш неважних напомена	163
Јован Делић, Законодавно разарање српског језика	183
Ксенија Марицки Гађански, Српски језик – цивилизацијска тапија српског народа	187
Александар Јовановић , Велики идеолошки центрифугални поход. О српском језику, књижевности и школским програмима	191
Петар Пијановић, Октроисани језик	197
Бошко Сувајдић, О српском језику	201
Валентина Питулић, Родна равноправност и одговор усмене традиције	205
Слободан Антонић, Феминизам и језички инжењеринг	213
Богољуб Шијаковић, Филолог и светиња језика	225
Часлав Д. Копривица, Чији је српски језик? Начелна размишљања наспрам једне сасвим „нечелне“ ситуације	229
Драго Перовић, Насиље над језиком	241
Драгољуб Петровић, Тезе о разарању Срба и њиховог језика	245
Бранислав Ристивојевић и Слободан Орловић, Закон о родној равноправности против Устава Републике Србије: да ли је Србија добила други службени језик?	249
Миленко П. Радић, Поводом усвајања Закона о родној равноправности и Закона о изменама и допунама закона о забрани дискриминације	259
ЗАКЉУЧЦИ	265
ПРИЛОЗИ	
Мирослав Николић, Природни и граматички род именица	287
Божо Ђорић, Граматички род и питање полне дискриминације у језику . . .	303

Предраг Ј. Пипер, О социјалним феминативима у српском и другим словенским језицима	319
Дарко Пејовић. Интервју: Јасмина Грковић-Мејџор, академик. Закон о родној равноправности угрожава уставне слободе	351
ПРИКАЗ	
Ана З. Маџановић, Језик наш родно осетљиви у приручној литератури	357

Др Наташа Вуловић Емонтс

ЈЕЗИК И СТВАРНА ПРАВА ЖЕНА

Последњих недеља пажњу језиколоваца заокупља текст дела новоу- својеног Закона о родној равноправности који се односи на употребу „род- но сензитивног језика“, при чијој припреми и реализацији нису консулто- вани језички стручњаци, односно србисти. Иако је Одбор за стандардиза- цију српског језика и раније у више наврата издавао своја саопштења о овим питањима (в. Списе Одбора за стандардизацију 2011, одлука бр. 60, па на- даље), препоруке и научно утемељене чињенице остале су неразматране, а претходна јавна научна расправа заобиђена. Овом приликом ћу се трудити да не понављам научне аргументе о којима су многе колеге србисти говорили и писали, већ ћу издвојити неколико ставки за које сматрам да завређују пажњу.

1. Читајући текст Закона може се уочити доста спорних чланова са експлицитним цензорским односом према употреби језика и језику самом, било да се односе на органе јавне власти као чл. 25 („Organi javne vlasti dužni su da kontinuirano prate ostvarivanje rodne ravnopravnosti u oblasti društvenog života [...], upotrebu rodno osetljivog jezika [...] i planiraju, donose, sprovode i javno objavljuju rezultate posebnih mera“) или на образовне установе – чл. 37 којим се налаже да су органи јавне власти и др. дужни да „korišćenje rodno osetljivog jezika, odnosno jezika koji je u skladu sa gramatičkim rodом, u udžbenicima i nastavnom materijalu, kao i u svedočanstvima, diplomama, klasifikacijama, zvanjima, zanimanjima i licencama, kao i u drugim oblicima obrazovno-vaspitnog rada“ – било на средства јавног информисања – чл. 44 („Sredstva javnog informisanja dužna su da prilikom izveštavanja koriste rodno osetljiv jezik i da razvijanjem svesti o značaju rodne ravnopravnosti doprinose suzbijanju rodних stereotipa, društvenih i kulturnih obrazaca, običaja i prakse zasnovane na rodним stereotipima“). Ненаучним, па и нестручним текстовима чланова Закона о јавној употреби језика придружује се део (чл. 67–70) са казним одредбама, што су колеге србисти већ оквалификовали као увођење вербалног деликта. Чињеницу да и језик јесте део овог закона употпуњује пропратни

Приручник за употребу родно осетљивог језика, чији текст почиње пропагандним слоганом „Ако mislite da su žene jednako vredna ljudska bića, koristite rodno osetljiv jezik da to i покажете“.¹ Као жена, противим се сваком облику дискриминације, полним стереотипима и истицању неједнакости полова, сматрам да друштвено-социјални систем треба да се бави побољшањем положаја и права жена у друштву, те управо због тога кондиционалну реченичну форму и имплицитну семантику поменутог слогана доживљавам увредљивим. Као лингвиста (и србиста), сматрам да је наредни слоган „Говори као што мислиш“ у потпуном несагласју са садржином текста, а што је најважније у супротности са једним у науци познатим својством језика да као *tabula signa* неизоставно бележи човеков однос према себи и својој околини, свету који га окружује, његова етичка и нормативна гледишта, традицијске и културне форме, друштвено-социјалне прилике, укратко да се све наведено, како то Борис Ларин каже, у језику „огледа као што се светлост јутра огледа у капљи воде“. Чини се да је наглавце постављена језичка чињеница да се свака човекова стварност изражава језиком, не обрнуто, а рекла би српска фразеологија да се ту „капут носи наопачке“. На стварности, тј. реалности, треба порадити, што ће се у језику засигурно одразити. То би у првом реду значило да треба да постоји норма о употреби језика у медијима, о јавном дискурсу, њега треба нормирати, а сведоци смо да тај дискурс оскудева у елементарној језичкој култури, обилујући одсуством поштовања према женском полу, као и према деци.

2. Немајући намеру да анализирам цео садржај Приручника, поменућу пример који се наводи за „убичајену“ реч *лекарка*, надугачко образлаганој смерници зашто се мора употребити увек двострука форма. Језик има своје механизме употребе речи и израза, а има и језичку економију. Подједнако кажемо: *Идем код лекара*, а кажемо и *Била сам код моје/наше лекарке*, уколико је лекар ж. пола.² Језик сам генеричком формом покрива особе оба пола, а у конкретним употребама он ствара и реализује оно што је потребно. Када ћемо употребити одређени фемининатив, тема је за србистичка истраживања, да ли га спонтано употребљавамо увек уз одређење, да ли је можда пре судан некакав фактор доживљености/познатости, сличан оном као код аориста, питања су која ме (а засигурно и све колеге) заокупљају у последње време. Такође, називи занимања нису исто што и називи звања, титула, код којих се баш обликом граматичког рода штити од поларизације по полној основи.

¹ Исп. <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2019-07/Priruc%CC%8Cnik%20za%20upotrebu%20rodno%20osetljivog%20jezika_latinica_0.pdf>

² Класичне дефиниције именица *йол* и *рог* у Речнику Матице српске указују на то да оне нису прави синоними (примарно значење именице *йол* одговара петом од секундарних значења именице *рог*). У савременој феминистичкој теорији термин *йол* употребљава се када се има у виду биолошки и генетски аспект, а термин *рог* када се мисли на социокултурни аспект и очекиване улоге жена и мушкараца у једном друштву.

Даље, наводи се да лексеме *расйушйѣеница* и *уседелица* немају своје парњаке, а Речник Матице српске бележи лексеме *расйушйѣеник* и *уседелац*, у истим значењима, остало је ствар употребе. Као фразеолога, тиче ме се забрањивање фразних синтагми (у Приручнику зачудо названих „уврежена поређења“), међу којима је као први пример дата фразна именичка синтагма *циганска йосла* (којом се означава низ радњи и ситуација које су непримерене у садашњости, и да, садржи у мотивационој бази стереотип о сегменту номадског живота ромске популације из прошлости, али има и ширу употребу од етничке). Сличних народних синтагми има много, нпр. *ловачка йосла*, *српска йосла* (у којој се огледа аутоиронија – радити и наопако, с циљем да оном другом не буде боље), *байска йосла*. Свакако да је у директној комуникацији недопустива употреба сексистичких и увредљивих формулација. Никакве забране не могу створити културу дијалога, опхођења с поштовањем и међусобним уважавањем, већ настојање на развијању комуникацијских и социјалних вештина, а још више недостајућег у савременом свету (свести о другом бићу, другачијем или специфичнијем и о његовим потребама, на доброту и солидарности), те увредљивог ће мањкати у директном и јавном дијалогу. Фразеологија је увек експресивна, питање је како би се ту све ствари могле представљати, а тек садржај експресивне лексике.

3. Питање јесте и како други језици решавају овакве проблеме. Од колега из Института за бугарски језик из Софије добила сам податак да постоје новински натписи, повремено образлагање струке у публицистици, али не постоји званичан допис, препорука или томе нешто слично. Захваљујући колегама из Института за немачки језик из Манхајма, стигли су прецизни подаци о томе да је родно осетљив језик такође већ дуже време тема у немачкој јавности, да као резултат тога постоји препорука да би такве језичке облике требало употребљавати где је то релевантно, али да сама реализација ни у језику медија није уједначена и поред повремених актуелизовања теме. Дакле, постоји у форми друштвене препоруке, не у облику законске форме и законске обавезе. Како се актуелне а наметнуте језичке теме на европском простору могу одразити на друштво потврђује догађај који је попримио размере скандала у немачкој јавности из средине октобра 2020. године, када је освануо Нацрт закона о банкруту, написан у женском роду, који је формулисало Федерално министарство правде. Савезно министарство унутрашњих послова одмах је реаговало напомињући: „генерички женски род до сада није лингвистички признат за означавање и женских и мушких особа“, затраживши да се под хитно преиспита уставност законског текста у којем се користе само женски језички облици (на пример, формулација „запосленице“ уместо „запослени“ имала би „формалну последицу да се закон може примењивати само на жене или људе женског пола и да би стога највероватније био неуставан“), уз захтев за језичком ревизијом. У смерницама које су након језичке ревизије предате за формулисање законских одредби стоји: „Традиционално се граматички мушки облик

користи на уопштавајући начин (генерички мушки), што се маркира као општа употреба граматичког мушког рода (*Verallgemeinernde Verwendung grammatisch maskuliner Form*)³. Резултат тога је описан у новинским насловима и текстовима попут: *Министарство правде мења нацрт закона: сада мушке уместо женских формулација*, уз образложење: „Ако је пол небитан за одређени контекст, ово поједностављење може бити оправдано“.³

4. Узимајући наведено у обзир, неминовно се намеће асоцијација с делима писаца театра апсурда, са оним на шта су нпр. Харолд Пинтер и Михаел Бахтин упозоравали у својим делима. Пинтер је говорио да је свесном модификацијом језика у делу *Још једно њпред сјавање* (2005) описао тежњу ка унификацији термина чиме ће се стварност приближити томе да буде једнозначна, док Бахтин наводи да монолоични дијалогни дискурс подражава жанрове који потенцирају само једну перспективу – ону која одговара систему који се идеолошки репродукује. Наука о језику је јасна. Као несумњиво иманентно слојевит феномен, језик јесте живи организам, он се одиста мења у складу с потребама, али се на тај организам не може утицати, он не трпи силу. Ако језик сам ствара, адаптира облике који су му потребни, његова природа је устројена тако да се постепено развија, те чему онда прописивање стриктног законског обавезом? У савременом жаргону младих стварају се и *блоџери* и *блоџерке*, као и *јуџијубери* и *јуџијуберке*, да ли ће језик те лексеме сачувати или створити неке нове, произаћи ће из реалности. Једноставно, употреба језика не иде одозго – притиском, него одоздо – праксом. Такође, наметање обавезујућих употреба пожељних облика уз контроверзну норму и то без суштине стандардизације језика нема везе са праксом, а ни са стварним побољшањем равноправности жена, на којој треба суштински радити да би се одразила у језику. За судбину сваког народа важни су континуитети, у континуитету је вредност традиције, а наш језик га има, стога има своју сатворену и творбену слободу. Како део о употреби језика у поменутом закону садржи много тачака без ваљаног научног упоришта, исправном се огледа Одлука Одбора за стандардизацију српског језика која се тиче преиспитивања уставности донетог закона.

Институт за српски језик САНУ
Београд

natasia.vulovic@isj.sanu.ac.rs

³ <<https://www.merkur.de/politik/horst-seehofer-ministerium-weiblicher-sprachform-verfassungswidrig-justiz-lambrecht-90070730.html>>